PODKARPATSKÁ RUS

SBÍRKA INFORMATIVNÍCH PŘEDNÁŠEK POŘÁDANÝCH TĚLOCVIČNOU JEDNOTOU „SOKOL" V UŽHORODĚ

ČÍSLO XII.

DR. JOSEF DOŠKÁŘ

VEŘEJNÉ ZDRAVOTNICTVÍ V PODKARPATSKÉ RUSI

—

ŽDÍMAL A VETEŠNÍK, UŽHOROD

PODKARPATSKÁ RUS

SBÍRKA INFORMATIVNÍCH PŘEDNÁŠEK

POŘÁDANÝCH TĚLOCVIČNOU JEDNOTOU

„SOKOL" V UŽHORODĚ

ČÍSLO

VII.

VEŘEJNÉ ZDRAVOTNICTVÍ V PODKARPATSKÉ RUSI

PŘEDNESL ZEMSKÝ ZDRAVOTNÍ REFERENT

DR. JOSEF DOŠKÁŘ

V TĚLOCVIČNÉ JEDNOTĚ SOKOLSKÉ

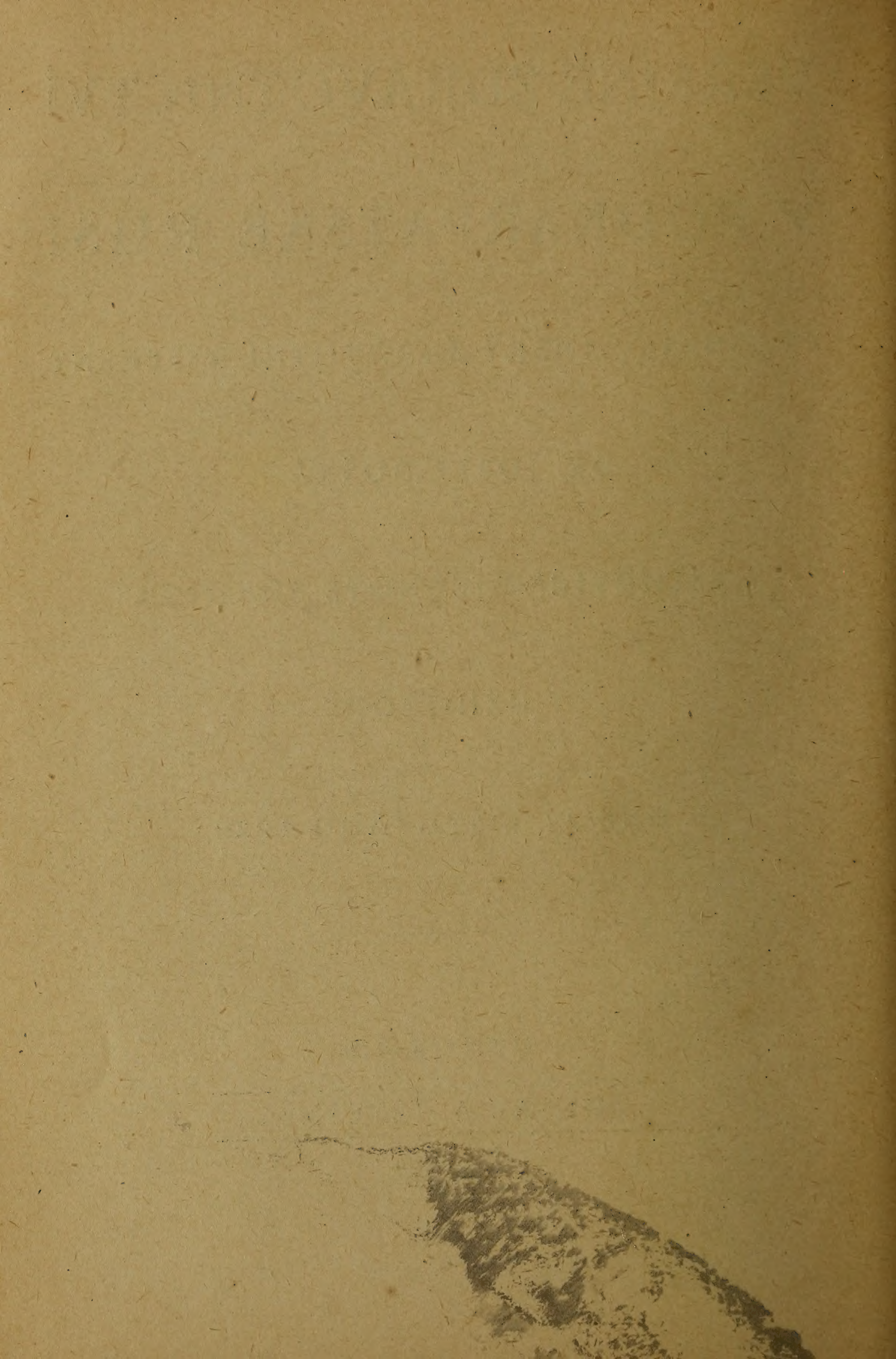
V UŽHORODĚ

DNE 27. LISTOPADU 1920

UŽHOROD

ŽDÍMAL A VETEŠNÍK

1921

VEŘEJNÉ ZDRAVOTNICTVÍ.

Dr. JOSEF DOŠKÁŘ.

Byv dotázán, zda bych chtěl ku cyklu přednášek, pořádaných sokolskou jednotou o Podkarpatské Rusi, připojiti přednášku o veřejném zdravotnictví, rád používám příležitosti této, abych širší veřejnost seznámil s desolátními poměry zdejšími a poukázal na obtíže, s jakými bude nám co činiti, abychom tu veřejné zdravotnictví přivedli na výši, k jaké dospělo u národů kulturních.

Veřejné zdravotnictví jest v Podkarpatské Rusi svrchovaně zanedbáno. Pochopíme snadno proč, když uvážíme, že vládě uherské záleželo na tom, aby živel slovanský v Uhrách se nejen nevyvíjel, nýbrž aby postupně zcela zaniknul. Jak závisí rozvoj zdravotnictví od vůle vlády, poznáme z dalších vývodů.

Hygiena jest věda, jejíž praktické provádění vyžaduje peněz.

Chceme-li, aby nám obydlí skýtalo zdravý a příjemný útulek a k sobě nás poutalo, musíme je postaviti dle zásad odborně stavitelských a hygienických z materialu vhodného a ne z každého, jaký jest právě po ruce a lacinější. Nemá-li zdraví naše býti ohrožováno vodou, musíme si zříditi pořádnou studnu a jestli že není při obydlí místa nečistotami neprosyceného, musíme si přiváděti vodu z dálky vodovodem, jehož zařízení jest vždy nákladné. Nemají-li odpadové hmoty původu jakéhokoliv býti pro nás zdrojem všelikého zla, musíme je racionelně zachycovati a z bezprostředního okolí člověka odstraňovati. Musíme pro ně zřizovati nepropustné jímky nebo stoky a odváděti je z obvodu obce neb města, aby se nestaly pařeništěm pro vývoj bakterií hnilobných a choroboplodných. Každé zařízení hygienické vůbec vyžaduje peněz a ty nemá vždy jednotlivec. Tu musí přispěti větší sdružení lidí, obec a zejména stát.

Rusínský lid po staletí systematicky vyssávaný a ochuzovaný nemá prostředků takových — vždyť nemá namnoze co jísti a v co se oblékati. Monarchistická vláda uherská peněz na zdravotnická zařízení sem nedala, naopak pracovala s věrným sluhou — církví — k tomu, aby lid ani blahodárných vymožeností hygienických nepoznal a nehlásil se o to, co vláda činiti byla povinna.

A tak nalézáme tu stav, za který by bývalá vláda uherská měla s její odpovědnými činiteli býti pohnána před mezinárodní soud.

Vyjímaje města, jež pokládána byla za državu výhradně maďarskou, není ve vlastním Rusínsku nejprimitivnějších zařízení hygienických a lid jest falešným učením náboženským tak zatemněn, že vidí ve škodách, vyplývajících z nedostatku zařízení zdravotnických, trest Boží, který musí trpělivě snášeti.

Nelze se pak diviti, že tu jako v nábožensky zatemnělém středověku bují nakažlivé nemoci nejnebezpečnějšího rázu, když všecky podmínky pro jich vývoj jsou tu dány: špatně zařízená obydlí, nečistota všeho druhu, nedokonalé zásobování pitnou vodou, namnoze málo výdatná a nesprávná obživa, hojně rozšířený alkoholismus, téměř žádná zařízení na jímání a odstraňování odpadových hmot a nezdravé zvyky a obyčeje zakořeněné v rusínském lidu, jež roznášení nakažlivých nemocí velmi podporují.

Obydlí horského lidu sestává z chalup, jež si většinou staví každý sám z materialu, jaký právě má po ruce. Pokud je staví ze dřeva, byla by dobrá, kdyby byla odborně stavěna. Vidíme ale, že se tu staví bez plánu a třeba z kusového kamene a nevypálených cihel z jílu. Obydlí takové je vlhké, dusné a vůbec nezdravé. K obývání upravuje si pouze jednu světnici bez kamen, jen primitivní ohniště tu najdeme, z něhož kouř se vyvádí otvorem ve stropě na půdu a skulinami ve střeše vniká do ovzduší.

Okénka jsou mnohdy tak malá, že se jimi sotva prostrčí hlava a jsou obyčejně přibita, že nelze jimi místnost větrati. Podlahy jsou zřízeny z udusané hlíny a nedají se čistiti; za lůžko slouží celé rodině jedna palanda velká podle toho, kolik členů rodina čítá. Opatřena jest slamou a houněmi a ukládá se Rusín ku spánku zpravidla oblečený v denní šat, který mění jen v neděli a ve svátek. V chudých rodinách najdeme v obydlí i drobný dobytek, ovce, vepře atd.

Že v takových obydlích nedá se udržovati čistota, jest na bíledni. A čistota, jak praví staré dobré přísloví, tvoří půl zdraví. Lid rusínský nemá valného smyslu pro čistotu, poněvadž k tomu nebyl nikdy veden, myje se třeba jen v neděli a nekoupe se ani v nejvyšším létě, třeba že křišťálová voda teče kolem jeho chalupy. Najdeme proto mezi horským obyvatelstvem málo rodin, jež by nebyly zavšiveny.

Okolnost tato má veliký význam pro šíření se skvrnitého tyfu, neboť, jak nezvratně jest prokázáno, přenáší nákazu tyfu skvrnitého z osob nemocných na osoby druhé jedině a výhradně vši. Dostane-li se nákaza do zavšivené rodiny, přechází z jednoho

člena na druhého, návštěvami přenáší se do rodin jiných a postupně se roznese po celé obci. Jestliže pak se neodstraní vlastní zdroj nemoci — to jest vši —, zahnízdí se nemoc v místě trvale a stává se endemickou. Máme také v mnohých okresích horských tyf skvrnitý endemický a jsou to zejména okresy Volovec, Verecky, Volové se Sinevirem a Kalodžami, okres Rahovo, Jasina a jiné, kde tyf skvrnitý občas vzplane, zachvátí jistý počet obyvatel posud proti nákaze neimunisovaných a zase zanikne, aby, jakmile infikované vši se dostanou do části obce posud ušetřené, znovu se šířil.

Úmrtnost touto nemocí jest tu nepoměrně malá (asi 1%), kdežto obyčejně jí zmírá 20 až 25% nemocných. Příznivá okolnost ta činí lid lhostejným vůči nemoci.

Endemický je tu též tyf střevní, úplavice střevní a častým hostem byla v Podkarpatské Rusi, pokud hranice proti Polsku byly volné, a s i j s k á c h o l e r a. Nemoc tato jest domovem v Přední Indii a odtud přenáší ji cestující do Ruska, kde se jednotlivá ložiska cholerová téměř nepřetržitě udržují. Z Ruska bývala snadno přenášena přes Polsko do krajin zdejších a v létech 1914 až 1916 se tu rychle vzmáhala.

Jest to snadno vysvětlitelno, neboť nákaza tyfová, úplavice střevní a cholerová získává se hlavně vodou a potravinami infikovanými buď špatnou vodou nebo hmyzem, který při přenášení cholery, dysenterie, tyfu střevního hraje velikou roli.

Opatřování pitné vody jest tu docela primitivní. Většinou se v horách pije voda z potoků, řek, jen někde uzříme studnu, záležející z vyroubené jámy, ze které se voda nabírá přinesenou nádobou, anebo se čerpá okovem. Taková studna jest přístupna všemu možnému znečistění s povrchu a je-li zřízena poblíž záchodu, hnojiště, kanálu, může býti infikována i z nitra země. Poměrně zřídka najdeme studnu opatřenou čerpadlem a na prstech bych spočítal studny, jež odpovídají všem požadavkům hygienickým.

Voda v potocích, řekách a také i ve špatně zřízených studních se snadno infikuje zárodky cholerovými, tyfovými nebo dysenterickými, jež obsaženy jsou ve stolicích osob nemocných, poněvadž tu není o d s t r a ň o v á n í o d p a d o v ý c h h m o t hygienicky upraveno. Málo kde při horských chalupách uzříme záchod

s jímkou, po většině kálí venkovští obyvatelé okolo chalupy. Deštěm splachují se výkaly do potoků, řek, nebo i studní a jedná-li se o výměty osob stížených cholerou, tyfem střevním nebo dysenterií, anebo pocházejí-li od t. zv. nosičů bacilů, to jest osob, jež cholerou, tyfem nebo dysenterií byly stíženy a se uzdravily, ale v zažívacím ústrojí jich se udržují bakterie třeba ještě dlouho, infikuje se voda v potoce, řece, nebo ve špatně zřízené studni. Jestliže pak se vody takové používá ku pití a ku čištění a přípravě potravin, získává se nemoc.

O mnoho lepší nejsou poměry assanační v obcích ležících v rovině a ve městech. V celé Podkarpatské Rusi není kromě několika malých soukromých, jednotného vodovodu se zdravou vodou pitnou, nikde není řádné kanalisace, jíž by se odpadové hmoty odváděly mimo města způsobem nezávadným.

V hlavním městě Užhorodě opatřuje se voda pitná studnami, jež zařízeny jsou po většině na okov a chráněny proti zevnímu znečistění jen dřevěným bedněným.

Některé větší budovy rozvádějí si vodu z vlastní studny železným potrubím po domě a ze studny, jež se nalézá v domě zvaném „U Bílé lodi“ v ulici Mostecké, rozvádí se voda do řady domů ležících v ulici Rákocyho, kde není studní a jest soukromý vodovod tento učiněn přístupným širšímu obecenstvu několika výpustěmi na ulici. Studna tato jako mnoho jiných není zřízena dle zásad hygienických a byla letos příčinou náhlého vzplanutí tyfu střevního v těchto končinách, jemuž více osob podlehlo.

Podobné příhody můžeme očekávati i v jiných částech města, poněvadž málokterá studna jest tak upravena, aby znečistění její vody z povrchu i z nitra země bylo bezpečně zamezeno. Nebezpečí to jest tím větší, že i odstraňování odpadových hmot se nevěnovala a nevěnuje i nyní patřičná pozornost, jímky záchodové nejsou zřízeny nepropustně a studny jsou velmi často příliš blízko u záchodů. Ulice se nečistí, náměstí Masarykovo najdete po čtvrtečním trhu, kdy se sem sjede spousta potahů koňských a hovězích, ještě v neděli od kalů neočistěné, smeti a různé odpadky ukládají se do koutů ulic a dvorů, kde jaký jest a všude tu najdete jen špínu a nečistotu. Zdravotní policii tu vykonávají vepři bagouni, již volně po ulicích pobíhají a odpadky požívají. Nehygienické opatřování pitné vody a všeliká nečistota byla po vypuknutí války až do r. 1916 příčinou opětovného vzplanutí cholery asijské

na velkých plochách Podkarpatské Rusi, špatná voda a neupravené odstraňování odpadových hmot zavinilo letos rozšíření úplavice střevní v údolí řeky Uže a její přítoků.

Velmi při roznášení této nákazy napomáhaly mouchy, jež z výkalů nemocných osob volně kol chalupy ukládaných přenášejí nákazu na nožičkách na potraviny, ovoce a různé požívatiny.

Velkou měrou přispívá ku roznášení nákazy lid rusínský sám svými vzájemnými styky a návštěvami nemocných. U nemocného, stíženého třeba černými neštovicemi, najdeme v jizbě tísnící se cizí ženy a zemře-li, pořádají se v zamořeném obydlí hostiny na uctění jeho památky.

Marně namáhá se lékař přesvědčiti lid o nebezpečí, jež mu z takového konání hrozí, když dle jeho přesvědčení pochází nemoc od Boha a jest trestem božím.

Chce-li pak lékař zaváděti zdravotně policejní opatření, brání se lid ve své zaostalosti a nevědomosti všemu zasahování a činí největší překážky jich provádění. Nevítané návštěvě lékaře hledí se vyhnouti zatajením nemoci, nemocného ukrývá, jeho efekty třeba zakopává do země nebo hnoje, jen aby se nenašly a nemohly býti desinfikovány.

Avšak ono tu ani není nějakého zařízení, jež by účinné zasáhnutí proti nebezpečným nákazám umožňovalo!

Není tu isolačních nemocnic, v nichž by nakažliví nemocní mohli býti separováni a kde jsou, nejsou, jak bývalý ministerský předseda uherský Koloman Tisza se trefně vyjádřil, proto, aby v nich byli nemocní ošetřováni, nýbrž aby budily postrach, že v nich bude zavřen, kdo se nakazí. Rovnají se totiž svým zařízením věznicím.

Jediným opatřením proti nakažlivým nemocem bylo zavírání škol a označení zamořeného domu červeným nálepkem, že tu je nakažlivá nemoc a přístup zakázán. Kdo zákaz přestoupil, byl maďarským policajtem nemilosrdně sbit.

Ochranné očkování proti neštovicím, jež poskytuje nejlepší zbraň proti této zlé nemoci, prováděno bylo v celku liknavě, ač tu byl zákon, že každý musí býti proti neštovicím očkován. Obyvatelstvo kladlo očkování vždycky odpor a po nastalém uvolnění z jařma maďarského nedalo ani malé děti očkovati, ačkoliv jsou pro neštovice zvlášť vnímavé. Vypuknuvší cholera se potlačovala výhradně jen vápnem, jímž polévána byla celá volná prostran-

ství okolo chalup a vnitřek chalup, že se ve vápně topily. Tím se ovšem zničily zárodky nemoci obsažené ve výkalech v té době kolem chalup a uvnitř se nalézajících, ale neodstranila se v základě možnost, aby znovu zavlečená nákaza se tu neuchytila.

Účelná zařízení, jež jsou způsobilá zameziti zahnízdění se zavlečené nákazy, vláda uherská neprováděla patrně proto, že jsou nákladná. Teprve když se za války cholera hrozivě vzmáhala a ohrožovati počala Budapešť, stavěly se na rychlo dřevěné cholerové baráky, které se už částečně rozpadly anebo byly rozkradeny.

Má-li se při vzniku nakažlivé nemoci postupovati účelně, musí se především nemocný odstraniti z kruhu zdravých, aby se od něho nenakazily. Nemocný se musí řádně a úplně isolovati a všecky věci, jež mohl infikovati a jsou způsobilé, aby jimi infekce byla přenesena, musí se dobře desinfikovati.

K tomu cíli potřebujeme vhodně zařízených isolačních nemocnic, poněvadž separovati nemocné v jich domácnostech tu vůbec nelze, pak je třeba desinfekčních přístrojů a vycvičených osob, jež desinfekci provádějí.

Popatřme jaká zařízení toho druhu tu máme.

Při městské veřejné nemocnici v Užhorodě jest infekční pavilon v celku se 20 lůžky, z něhož se odpadové vody odvádějí bez předchozí desinfekce přímo do řeky. Mimo to jest postaven příliš blízko při pavilonu chirurgickém a není nijak oddělen, tak že styk ošetřovatelského personálu s ostatním personálem nemocničním jest snadno možný. Nedá se ho tudíž použíti ani pro umístění nemocných cholerových, ani pro nemocné stížené neštovicemi nebo jinými závažnými nákazami. Cholerový barák, který se nalézá na pozemku při pavilonu pro choromyslné, jest bývalé obytné stavení starého původu se dvěma malými světničkami pro účely tyto naprosto se nehodící.

Ve veřejné městské nemocnici v Munkači musí se z nedostatku jiné budovy používati k účelům isolačním staré chalupy, patřící k velkostatku býv. hraběte Schönborna, jež dříve sloužila za byty deputátníků. Nákazy nebezpečného druhu tu vůbec umístiti nelze. Deckerův barák isolační, který jest vedle postaven, jest tak chatrný, že by v něm nemocní v zimě zmrzli.

Ve veřejné župní nemocnici v Beregsázu mají pro infekční nemocné dřevěný barák s 23 lůžky a druhý neisolovaný barák se čtyřmi světnicemi, z nichž jen dvě jsou 12 lůžky opatřeny. Při nedostavěné posud veřejné nemocnici ve Vel. Sevljuši slouží

k isolaci nakažlivých nemocných soukromý domek při nemocnici se nalézající s 12 lůžky.

O ostatních zařízeních isolačních, jež tu a tam v některé obci jsou, netřeba se šířiti pro jich bezcennost a neupotřebitelnost.

Nemáme tudíž v Podkarpatské Rusi ani jedné isolační nemocnice, jež by požadavkům hygienickým vyhovovala.

Vláda republiky Československé jsouc si vědoma nebezpečí, jaké hrozí zemi z nedostatečných opatření pro případ zavlečení cholery, indického moru a jiných zhoubných nákaz, bude, jak to prostředky hmotné dovolí, zřizovati ve význačných centrech dostatečně veliké infekční nemocnice, do nichž se budou nakažliví nemocní i ze vzdálených míst dovážeti buď dráhou nebo sanitními vozy motorovými.

Taková nemocnice určená pro 60 nemocných s 5 úplně od sebe separovanými odděleními se staví nákladem 2 milionů korun v Munkači, podobnou nemocnici pro 50 nemocných postavil a úplně zařídil Československý Červený Kříž v Hustu.

V dalším provádění sjednaného plánu postaví se řádné isolační nemocnice v ostatních županských sídlech v Užhorodě, Bereksázu a postupně pak se budou zřizovati přiměřeně veliké infekční nemocnice okresní v sídlech úřadů služnovských — v Rahově, Volovém, Svaljavě, Vel. Berezné atd. — aby se umožnila isolace nakažlivých nemocných v nejsevernějších horách. Doufám, že příštího roku se vybuduje taková nemocnice v Užhorodě a bude se ve stavbách pokračovati, až ve všech okresích bude isolační nemocnice úměrná velikosti okresu a dobře vypravená vším, čeho k ošetřování nemocných třeba a zejména opatřená prvotřídním personálem ošetřovatelským, který řádnou obsluhou nemocných bude poznenáhlu překonávati odpor lidu, jaký proti dopravě do nemocnice projevuje. Dnes možno nemocného dostati do nemocnice infekční jen násilím a to patrně proto, že v maďarských nemocnicích často následkem nedostatečného ošetření tam umíral.

Při každé župní infekční nemocnici bude po ruce sanitní motorový a železniční vůz, jímž se nemocní ze vzdálenějších míst budou do nemocnice dopravovati.

Současně se budou zřizovati desinfekční kolony v jednotlivých okresích, jež při vzniku nakažlivé nemoci v obci se odebéřou na místo s pojezdným přístrojem desinfekčním a provedou desinfekci zamořených příbytků postižených rodin.

Poněvadž při otevření hranic polských, jež možno již brzy očekávati, zvýší se nebezpečí zavlečení zhoubných nákaz přicházejícími cizinci — máme zprávy, že tam je hojně rozšířena cholera, letos v létě se tam vyskytl mor indický — budou na hranicích učiněná opatření, aby nemocní a z nemoci podezřelí byli zadrženi. Na místech vstupních, v Užoku, Volovci a v Jasině zřídí se revisní stanice lékařské, z nichž nemocní budou dopravováni sanitními vlaky do nejbližší infekční nemocnice, osoby z nemoci podezřelé a zvlášť nečisté dopraví se do karanténní stanice, jež se zřídí v Munkači jakožto nejvhodnějším centru a budou zde po dobu inkubace nemoci pozorovány a dle potřeby očistěny.

Zahnízdění se cholery, dysenterie, tyfu střevního v zemi bude se čeliti opatřením zdravé vody pitné a řádným odstraňováním odpadových hmot všeho druhu.

Bude k tomu pracováno, aby ve všech obcích byly řádné studny veřejné a poněvadž se sotva všude najde patřičného porozumění pro věc u zdejšího lidu, budou se studny stavěti nákladem státním. Podobně bude také nutno i zařízení určená kzachycování odpadových hmot ve venkovských obcích prováděti dělníky státem najatými.

Nařízení v tom smyslu vydaná v místech postižených letos úplavicí střevní, zůstala nepovšimnuta nejen se strany správy obecní, nýbrž i se strany orgánů ve veřejné službě zdravotní ustanovených, kteří dle dřívějšího režimu béřou vládní nařízení pouze k vědomosti, aniž se starají o jich provádění.

Aby se lid vedl k čistotě a postupem doby se zbavil vší, budou zřizovány v obcích očistné lázně, sprchy, jež chudým občanům budou přístupny zdarma a od majetných bude vybírán mírný poplatek na udržování lázní.

Veliký úkol lidovýchovný připadne učitelstvu, jež nesmí se omeziti jen na školskou výchovu dětí, nýbrž musí činně napomáhati při všeobecném vzdělávání lidu a zejména úsilovně musí pracovati proti alkoholismu, mezi rusínským lidem tak rozšířenému.

Nemůže zajisté býti o tom sporu, že degenerace horského lidu podmíněna jest z velké části kořalkou, kterou se opíjí nejen dospělí, nýbrž kterou bývají opíjeny i malé děti, aby spaly a nezlobily. Kořalka jest však alkoholický nápoj nejhoršího druhu, jenž způsobuje degenerativní a zánětlivé změny v ústrojích tělesných v míře intensivnější, než každý jiný lihový nápoj.

Čím jest organismus jemnější, tím více alkoholem trpí. Sféra duševní se u dětí náležitě nevyvíjí, děti zůstávají duševně zakrnělé, slaboduché, anebo docela zblbnou. Mnohý idiot, jenž tu pobíhá a jest terčem vtipů druhých také málo duševně vyspělých, jest potomek rodičů alkoholiků.

Alkoholem trpí též vývoj tělesný a můžeme zajisté slabou konstrukci tělesnou a nezdravé vzezření horského lidu přičísti do jisté míry akoholismu.

Větší vinu ovšem na tom nese nedostatečná a málo výdatná potrava, jež v horách záleží převládně z bramborů a zelí, ovesného chleba, pokrmů kukuřičných a produktů ovčích a kravských.

Tu vzchází státu veliká povinnost, aby v horských okresích byly poměry výživy řádně upraveny, kde místní produkce naprosto k výživě nepostačuje jednak proto, že rusínský lid nedovede půdu patřičně obdělávati, jednak že nemá valné chuti k tomu.

Marné by bylo pak všechno poučování a vzdělávání lidu v hygieně, když by stále musil míti starosti, jak bude živ. Marně bychom lidu vytýkali, proč nevolá lékaře při onemocnění, když následkem stálého strádání nelpí na životě, který pro něho nemá ceny ani příjemnosti.

Rady lékařské vyhledává horský lid jen v nejtěžších případech a když jest nemoc hodně zanedbána. Pak ovšem mu mnoho nepomůže ani dobrý lékař a nedůvěra k lékaři se jen posiluje. Takovým dílem tu lékař nenachází obživy a jsou horské okresy většinou lékaři neobsazeny. Tak na př. v rozsáhlém okresu Volovojském se čtyřmi lékařskými obvody jest jen jeden lékař, který jest odkázán téměř jen na fixní plat státního okresního lékaře a žádá za přeložení na místo jiné dole v rovině, kde by podmínky lékařské praxe byly příznivější.

V Jasině, obci čítající 12.000 obyvatel, jsou v celku dva lékaři, z nichž jeden vážně pomýšlí z obce se vystěhovati, protože tu nemá dostatek praxe. Ne snad proto, že by tu lidé vůbec nestonali, naopak jest tu, jak bylo již uvedeno, endemicky zahnízděn tyf skvrnitý, který tu letos zvlášť velmi řádil, že bylo nutno vyslati tam lékaře epidemického. Než ani ten, ač léčí a dává léky zdarma, nebývá vždy k nemocnému povolán a vydá-li jim lék, nebývá týž mnohdy vůbec použit, protože dle soudu lidu, nemůže lék, který jest zadarmo, míti léčivé ceny. Léky připravené v lékárnách jsou zase drahé a na ty nemá horský lid peníze, anebo jich lituje dáti. Om-

zuje se proto na prostředky domácí, jichž mnohdy nesprávně používá a nemoc svou zanedbává, anebo ještě zhoršuje.

Ještě v horším postavení jsou porodní báby zde, jichž fixní platy jsou bývalou uherskou vládou stanoveny na 180—240 korun ročně podle velikosti obce, v níž se usadily. Příjem z praxe jest minimální, neboť k porodu bývají volány jen při nastálých překážkách, když na rodičce vyzkoušely bez úspěchu a často ku zhoršení stavu jejího svůj um všecky sousedky. Nedávno se stalo v místě, kde je okresní lékař i zkoušená porodní bába, že při příčné poloze s vyhřezlou ručičkou byla povolána porodní bába, až sousedky po několidenním úsilí, plod za ručičku vytáhnouti, ručičku utrhly. Rodička ovšem následkem otravy krve zemřela.

Vidíte velectění, že máme v Podkarpatské Rusi poměry, které my skoro dobře nechápeme. Vidíte, že bude velmi obtížno tuto po staletí hmotně i duševně ochuzovanou zemi přivésti na úroveň zemí kulturních. Plné odzravění Podkarpatské Rusi bude tenkráte možné, až se školami vychová nová generace s vyšší kulturou a s lepšími podmínkami materialními.

Zbývá promluviti ještě o ústavech humanitních, abyste seznali, jak maďarská kultura se v tomto ohledu uplatňovala.

V Podkarpatské Rusi máme 4 veřejné nemocnice a pak tu bylo několik malých soukromých nemocnic, jež byly válkou téměř zničeny.

Z veřejných nemocnic dlužno co do velikosti a výstavby uvésti na prvém místě veřejnou městskou nemocnici v Užhorodě. Tu na nepřekonatelný nátlak ředitele Dra Nowaka, který se snažil vybudovati v Užhorodě velikou moderní nemocnici ovšem čistě maďarskou, postaven byl v r. 1913, při staré nemocnici v Kaposiho ulici dvoupatrový chirurgický pavilon na spůsob sanatoria se slunnými verandami a terrasami pro nemocné. Rok na to dostaven byl na druhém nemocničním pozemků za ulicí Könyökovou moderní ústav pro choromyslné.

To jsou také jediné nemocniční budovy v celé zemi, mající skutečnou cenu.

Původní nemocniční budova, pocházející z roku 1889 a ostatní vedlejší budovy jsou zastaralé. Infekční povillon postaven v r. 1913 má vady dříve vzpomenuté. Voda pitná rozvádí se z vlastních namnoze špatných studní po jednotlivých budovách a odpadové vody svádějí se bez jakéhokoliv čistění do řeky. Nemocnice jest s to pojmouti 550 až 600 nemocných.

Při nemocnici jest státní babská škola, umístěná v přístavku vedle staré nemocniční budovy s 25 lůžky pro rodičky. Dříve navštěvovalo dle udání kurs 40 kandidátek ročně, nyní klesl počet jich následkem neutěšených výdělkových poměrů porodních babiček na 10. Na zlepšení hmotného postavení porodních babiček byla do rozpočtu na r. 1921 pojata přiměřená položka.

Druhá veřejná nemocnice jest v Munkači. V té nalezeno bylo při převzetí takové nehospodářství, že bylo nutno z ní odstraniti celou správu se vším personálem lékařským i ošetřovatelským a dosaditi sem správu českou. Nyní se nemocnice za vedení ředitele a operateura dra Alberta rychle rozvíjí a stává se velkým dobrodiním lidu rusínskému.

Nemocnice, do níž dříve šel Rusín jen v největší nouzi, jest nyní nemocnými i ze vzdálených končin hojně vyhledávána, tak, že bude nutno zřizovati tu přístavby, aby všichni hlásící se vážně onemocnělí mohli býti přijati.

Nemocnice sama jest zastaralého původu a bude vyžadovati úplné přestavby. Sestává ze dvou jednopatrových a 3 malých přízemních budov, jež jsou s to pojmouti 160—180 nemocných.

V nemocnici zařízena byla ambulance pro lehčí nemocné, již po lékařské poradě se vrací do svých domovů. Od jara do 15. listopádu byla tu zdarma poskytnuta lékařská porada a vydány i potřebné léky 9000 nemocným.

Dále tu máme veřejnou župní nemocnici v Beregsázu, jež se skládá z budov na mnoze rázu provisorního a špatně udržovaných. Nedostává se tu též vodovodu ani kanalisace. ba ani záchodů v žádné budově není a vynáší se fekalie v plechových nádobách do jam, jež se na zahradě vykopají a jsou-li plné, pokryjí se trochu hlínou a vykopá se vedle jáma nová. Nemocnice byla postavena asi před 25 léty a jest již tak sešlá, že oprava a doplnění její vyžádá si velkého nákladu. Pojmouti může 200 nemocných.

Posléz je veřejná župní nemocnice ve Velké Sevljuši, jež jest spíše trestnicí než nemocnicí. Jest tu sice požadavkům vyhovující pavillon chirurgický se vhodnými sály operačními, ale správa jest veskrze špatná a nutno ji co nejrychleji vyměniti. Nemocní tu trpí zimou, hladem nedostatkem prádla, jež se rozkrádá a velkou nečistotou a nepořádkem. Jest tu na sto nemocných a k ošetřování jich jsou tu pouze 3 ošetřovatelky, jimž se ještě mzda patřičně nevyplácí.

Vidíte, že i tu nás čeká hodně práce, která bude tím obtížnější, že musíme překonávati odpor živlů nám zřejmě nepřátelských anebo passivních.

Do oboru veřejného zdravotnictví spadají též léčivé prameny, jichž v Podkarpatské Rusi jest hojně jako v horách vůbec. Obsahují ponejvíce vody železité, uhličité a sírnaté. Kde byly zachyceny a vybudovány v lázně, byly za války téměř úplně zničený. Na jich obnovení nelze nyní pomýšleti tím méně, že, jsouce sami vydrancováni za poslední války, budeme těžko opatřovati ony ohromné prostředky, jichž je třeba na reparaci toho nejživotnějšího.

Mám za to, velectění, že jsem Vám stručně sice, ale přece zřetelně naznačil veliké ty nedostatky, jež ve všech oborech veřejného zdravotnictví tu jsou.

Jest příkazem lidskosti, aby se zubožené zemi této v její bídě co nejvíce pomáhalo.

Jaké se tu budou v cestu stavěti překážky, jsem myslím též dostatečně objasnil. Než nedejme se jimi odstrašiti a ve své trpělivosti zviklati, jestliže výsledky našeho snažení po ozdravění nebudou hned patrné. Mějme jen na paměti, že nezměníme na ráz stav, jenž se vyvíjel po celá staletí.

Ve sbírce

PODKARPATSKÁ RUS

vyjdou následující přednášky:

I. Zeměpis P. R., Michael Grigaši, řed. měšť. školy —·—
II. Geologie P. R., Inž. Jiří Milautz, st. rada . . . —·—
III. Dějiny P. R., Prof. Vasil Pacovský . . . . —·—
IV. Národ a jeho život, V. Mašek . . . . —·—
V. Jazyk Podkarp. Rusů, Dr. Ivan Pankevič . . . —·—
VI. Historie literatury P. R., Dr. Vladimír Birčák . —·—
VII. Zemědělské poměry P. R., Insp. V. Drahný . . —·—
VIII. Pozemková reforma P. R., Insp. V. V. Melnuka —·—
IX. Obchod a průmysl P. R., JUDr. J. Liška, tajemník min. obchodu . . . . —·—
X. Technické a dopr. prostředky (elektr.) P. R., Inž. Václ. Čáslavský, arch. st. r. . . . . —·—
XI. Lesy P. R., Inž. K. Vodička, ředitel st. lesů . . . —·—
XII. Veřejné zdravotnictví P. R., MUDr. Josef Doškář —·—
XIII. Sociální poměry P. R., Dr. J. Polák . . . . . . —·—
XIV. Školství P. R., Zem. šk. insp. J. Pešek . . . . . —·—
XV. Kulturní poměry P. R., Zem. šk. insp. J. Pešek —·—
XVI. Politický život a naděje v budoucnost, Tab. soudce Jos. Křepinský . . . . —·—

—————